

KİLİK'TEN SELFİE'YE



© Adnan Sokol

**PROF. GÜLER
ERTAN**

Büyükcçekmece Belediyesi
Sanat Danışmanı

“Kitapları okumak; geçmiş zamanların veya yüzyılların en değerli insanlarıyla sohbet etmek gibidir.” Bu görüşüm beni aile fotoğraflarının, sanat sosyolojisi açısından değerlendirilmesi yönündeki gerekliliğe götürdü. Geçmişe doğru çıktığım bu yolculuğu sizlere yazınsal olarak aktaracağım.

Bilindiği üzere fotoğrafın birçok tanımı bulunmakta, bu tanımlar fotoğrafın işlevlerine işaret etmektedir. Bense fotoğrafı; temelde ışığın ve zamanın algılayıcı yüzeye kaydedilmesi yoluyla, görünümünden alıntı yapan ve onları sonsuzlaştıran bir sanat dalı olarak tanımlıyorum. Fotoğraf; bulunuşundan günümüze dek geçen süreçte doğrudan teknolojiye bağlı olarak gelişmiştir. Bu durum, fotoğrafçılarla müşterileri arasındaki karşılıklı etkileşimi artırmıştır. İlk zamanlarda fotoğrafçılar müşterileri yönlendirirken günümüze dek uzanan süreçte müşteriler fotoğrafçıları yönlendirmeye başladı. Bu etkileşim, stüdyoların teknik araç gereç olanaklarını belirleyen temel bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Fotoğraf; sanatsal işlevinin yanı sıra ülkemizde, bulunuşundan itibaren uygulanmaya başlamış bir meslek dalıdır. İlk fotoğrafçılara, Osmanlı Dönemi'nde yaşamış Gayri Müslimlerden örnekler verilebilir. Örneğin; Abdullah Biraderler. Fotoğraf çekirmek ilk zamanlar elit sınıfın ve devlet kademelerindeki yüksek

memurların arasında yaygınken, teknik gelişmelerin sonucunda fiyatlar düşmüş ve toplumun her kesiminde yaygınlaşmıştır. Fotoğraf çekirmek; uzun bir süre saygınlık olarak görülmüş, fotoğraflar evlerde en özel köşelere asılmıştır. Bunlar genellikle aile reisi veya aile büyüklerinin toplu olarak çekilmiş fotoğraflardır. 1915 yıllarında, Ankara'da fotoğrafa “Kilik” denilirmiş. Fotoğrafya Dergisi'nin ikinci sayısından alınan yaşanmış bir anektodu sizlerle paylaşmak istiyorum.

“Hoca Mustafa Efendi, parmağı ile karşı duvarda bulunan resmi göstererek; “Bu nedir?” diye sorunca, Siyid Efendi; “Benim kiliğim.” diyerek yanıt verir. Hoca'nın “nereden aldın” sorusuna da; “İstanbul'a gitmişim, Cadde-i Kebir'de (Beyoğlu İstiklal Caddesi) dolaşırken, bu kiliği gördüm, dükkana girdim. “Bu nedir?” diye sorunca bana resim” dediler. İstersem benim de böyle bir kiliğim olabileceğini söylediler. İçeri girdim, beni bir sandalyenin üstüne oturtular. Biraz sonra elime küçük bir kilik verdiler. Bir ayna istedim. Bir aynaya

bir de kiliğima baktım. Birbirlerinin aynısıydı. Bunun üzerine camdaki kadar büyük kilik istedim. Bana, "Yarın gel al." dediler. Hakikaten ertesi gün gittiğimde, büyük kiliğim hazırды. İşte bu kilik, o günün hatırası." diye yanıt verir.

Uzun süre resmin yasaklandığı bir kültürel ortamda yetişen halkın, fotoğrafı da hemen kabul etmesi düşünülemez. Bunun için de toplumda belirli bir düşünsel değişimin yaşanması gerekir. Cumhuriyetin kurulması, bu düşünsel değişimi hızlandırmıştır. Özellikle kamu kurumlarının, birçok işlemde "vesikalık" portre fotoğrafını zorunlu tutması sonucunda, ülkemizin birçok şehir ve kasabasında stüdyolar açılmaya başlamıştır. Başlangıçta az sayıdaki fotoğraf sanatkarlarının yanında çalışan kalfalar bu talep karşısında iş yerlerini bırakıp, kendi stüdyolarını kurmaya başladılar. Bu kalfaların bir kısmı, teknik yetkinliğin yanı sıra fotoğrafın, estetik yani kompozisyon yapısını da biliyorlardı.

Fotoğraf giderek bir lüks olmaktan çıkıp, ihtiyaca dönüştü. Toplumun her kesiminde, çekilen fotoğrafları müşteriler değerlendirebiliyor, fotoğrafçıların yetenekleri hakkında fikir yürütebiliyorlardı. Teknik konularda söz konusu olmayan müdahale, nasıl poz verileceği yönündeki arayışlarda söz konusu oluyordu. Fotoğraflarda genellikle; aile reisi ve eşi ön planda, diğer kişiler hemen arka sırada yer alırlardı. Toplumdaki hiyerarşi fotoğrafa da yansıyor. Fotoğrafçı da bu hiyerarşik düzende yetiştiği için fotoğraflara yansıyan bu düzeni sorgulamıyordu. Fotoğrafçıların müşterilerle çok özel bir ilişkisi vardı. Aileler, fotoğrafçıları; aileden biri olarak görmekteydiler. En özel günlerde, bu fotoğrafçılara fotoğraflar çektilirildi. Bu çekimler adeta tören havasında geçer, fotoğrafçı, ailenin en güzel, anlamlı ve mutlu ifadelerini yakalamaya çalışırdı. O dönemdeki fotoğrafçıların olaya bakış açıları; aile fotoğrafçılığının çok özen gösterilmesi gereken bir dal

olduğu yönündeydi. Fotoğrafçının, hem sanatını en iyi teknik ve estetik anlayışla gerçekleştirmesi hem de mahremiyete saygısızlık etmemesi gerektiği bilinirdi. Fotoğrafçı, fotoğrafını çektiği ailenin dini inançlarını, sosyal durumunu, yaşam biçimini alaya alamaz, küçük düşürücü fotoğraflar çekemezdi. Böyle bir şeyin yaşanması; insani açıdan da meslek ahlakı açısından da hoş karşılanmazdı. Günümüzde eski fotoğraflara baktığımızda ışık kullanımının çok doğru ve estetik olduğunu, aynı zamanda kimyasal işlemlerin de doğru uygulandığını görmekteyiz. Doğru teknikle oluşturulmuş, siyah beyaz fotoğrafları daima klasik eserlere benzetirim. Bu fotoğraflar hiçbir zaman güncelliklerini kaybetmedikleri gibi estetik görseellikleri de daima ayrıcalık taşır. Siyah beyaz fotoğrafta ışığın kullanımı hakkındaki değerlendirmeler son derece net bir biçimde yapılabilirken renkli fotoğraflar bu konuda ortak görüşte uzlaşılması güç eserler olarak karşımıza çıkmaktadır.





Fotoğrafın kalitesi; fotoğrafçının estetik görüşü ve teknik bilgi birikimiyle doğru orantılıdır. Yalnızca teknik bilgi ile çekilen fotoğraflar; estetik kaygı taşımadan yaratıldıkları için tekdüze sonuçlar verir. Oysa fotoğraf çekilirken, konu, amaç, modelin yüz ve vücut yapısı, toplumsal konumu göz önünde bulundurulmalı ve teknik bilgi, estetik değerlere ulaşmak amacıyla kullanılmalıdır.

Fotoğrafın kalitesi; fotoğrafçının estetik görüşü ve teknik bilgi birikimiyle doğru orantılıdır. Yalnızca teknik bilgi ile çekilen fotoğraflar; estetik kaygı taşımadan yaratıldıkları için tekdüze sonuçlar verir. Oysa fotoğraf çekilirken, konu, amaç, modelin yüz ve vücut yapısı, toplumsal konumu göz önünde bulundurulmalı ve teknik bilgi, estetik değerlere ulaşmak amacıyla kullanılmalıdır. Yalnızca tekniğe önem veren fotoğrafçıların yanında yetişenler de aynı ışık ve teknikle devam edip, estetik arayışa girmedikleri için onların fotoğrafları hemen hemen birbirinin aynısı olarak yaratılmıştır. Bu yaklaşıma sahip fotoğrafçılar, estetik değerleri hiçe sayarak satın aldıkları yeni makinelerin fiyatlarından gururla söz ederlerdi. Seksenlerin ikinci yarısından itibaren "Mini Lab" adıyla piyasaya giren baskı makineleri birçok işlemin kolayca yapılmasını sağladı. Biraz

sermayesi olan kişiler, fotoğraf bilgisi olmasa dahi Mini Lab'a sahip stüdyolar açmaya başladılar. Bu stüdyolarda, fotoğrafın teknik ve estetik değerlerini bilen fotoğrafçılar değil, ucuza çalışacak çıraqlar tercih edilirdi. Bu çıraqlar zamanla fotoğraf çekmeye de başladılar. Böylece estetiğin ve kişiliğin olmadığı fotoğrafları çeken çıraqlar, aile fotoğraflarının da sonunu hazırladılar. Bu durumda bir diğer etken de fotoğrafın günümüzde herkes tarafından çekilebilir olmasıdır. Aile içinde yaşanan anın fotoğraflanmasından başka bir kuşkusuz olmayanlar, fotoğrafları yalnızca kendi güzel çıkıp çıkmama durumlarına göre değerlendiriyorlar. Günümüzde çekilen fotoğraflardaki bu estetik noksanlık, müşteri tarafından bilinmese de fotoğrafçı tarafından bilgilendirilerek giderilmesi gereken bir durumdur. ❶